

HORVÁTHI GYUULA

Egy magyar kezdeményezésű tudományos nemzetközi szervezet

Adalékok az IMEKO történetéhez

Ez az előadás tulajdonképpen memoár, mert nem az eseményeken kívülálló történész kutatásain, hanem azok résztvevőjének emlékein alapul. Ezért mondanivalóm elkerülhetetlenül szubjektív, továbbá önkényesen kiragadott részletekből áll, amelyek felhasználhatók lesznek az IMEKO történetének továbbírásához, fennállásának közelgő 40. évfordulója alkalmából.

De minek is a rövidítése az IMEKO?

International Measurement Confederation, vagyis Nemzetközi Méréstechnikai Szövetség. A K betű a németek kedvéért került a névbe, de az is kiderült, hogy Bukarestben van egy IMECO nevű cég, amelytől célszerű volt megkülönböztetni.

Az IMEKO-éhoz hasonló elnevezésekkel a nemzetközi, nem-kormányközi szervezetek névjegyzékében gyakran találkozunk, hiszen szinte minden szakterületnek megvan a maga nemzetközi szakmai tudományos szervezete. Mégis, számunkra ez a név azért különleges, mert az egyetlen magyar alapítású nemzetközi szervezet, melynek létrejötte lelkes magyar szakemberek társadalmi munkájának és bel- és külföldi támogatóinak köszönhető, élükön *dr. Striker Györggyel*, akit pályája csúcsán „az IMEKO atyjának” neveztek és aki nélkül az eredmények nem jöhettek volna létre.

A címben ígért adalékok megértéséhez az IMEKO-ról néhány adatot mégis el kell mondani.

Tagszervezetei az alapszabály szerint szakmai egyesületek, státusa tehát nem kormányközi szervezet. Minden országból csak egyetlen, de az egész országot felölelő tagszervezete lehet. Az IMEKO tevékenysége három évenként mérés- és műszertechnikai világkonferenciák rendezéséből és 17 műszaki bizottság működtetéséből áll. Utóbbiak a mérés- és műszertechnika egy-egy nagyobb részterületével foglalkoznak és különböző gyakorisággal szimpóziumokat rendeznek. Vezető szerve a Főtanács, amelyben minden tagszervezetnek egy szavazata van. Tisztségek: elnök, főtitkár, pénztáros. Apparátsa jelenleg egy főállású munkatársból áll. Mindenki más önkéntesen és saját tagszervezete, vagy szponzora (pl. munkaadója) költségén dolgozik.

Striker György mint a magyar *Méréstechnikai és Automatizálási Tudományos Egyesület* (MATE) főtitkára, 1956-ban a svéd Mérnök-Akadémia Kongresszusán ismerkedett meg azokkal a külföldi szakemberekkel és tudósokkal, akikre az IMEKO megszervezésében támaszkodni lehetett. Más külföldi rendezvényeket látogató kollégáktól is gyűjtött tapasztalatokat.

Első kísérletként 1956. október elején MATE nemzetközi részvételű szimpóziumot szervezett, ahol a volt szocialista országok felé épültek ki személyi kapcsolatok. Hivatalosan a MTESZ útján is lehetett volna a MATE-hoz hasonló egyesületekkel kapcsolatot felvenni, de Striker tudatosan informális kapcsolatokra akart építeni.

1958 elejére – éppen személyi kapcsolatokon keresztül – sikerült elérni, hogy az akkori szovjet és lengyel mérés-technikai egyesületekkel megállapodás jöjjön létre nemzetközi kongresszus közös rendezéséről, amely még ugyanazon év októberében Budapesten le is zajlott. Ez alkalommal sikerült megalakítani az *Ideiglenes Nemzetközi Előkészítő Bizottságot*, amely vállalta 1961-ben a második kongresszus megrendezését, ismét Budapesten. A végleges alapszabályt 1964-ben a Stockholmban rendezett kongresszus alkotta meg és ezzel véglegesen megalakult a Nemzetközi Mérés-technikai Szövetség.

Az eddig tartó hősorkorszakban rengeteg munkát végeztünk. Akkor még nem voltak rendezvény-szervező profi vállalatok, a MTESZ-nek sem volt ilyen szervezete, minden részlettel magunknak kellett foglalkoznunk. Mi is kezdők voltunk a kongresszus-szervezésben. Magával ragadott bennünket Striker György lendülete, intelligenciája, hallatlan szorgalma és az a tudat, hogy tevékenységünk végső célja lehetőséget teremteni magyar mérés-technikai szakemberek számára, hogy más, elsősorban tőkés országok szakmai köreivel kapcsolatba kerüljenek és ezt saját munkájukban hasznosítsák. Élénk levelezés folyt az Ideiglenes Nemzetközi Előkészítő Bizottság tagjaival. Sokszor adtunk fel táviratokat úgy, hogy az angolul nem tudó táviratfelvevőknek késő este betűztünk le hosszú táviratokat, vagy taxival mentünk haza az éjszakába nyúló munka után. A második kongresszus előkészítésére háromszor készítettünk tervet, mert az igazán jó és az akkori viszonyok között is kivitelezhető ötletek csak a harmadik terv készítésének idejére értek meg.

Bár én foglalkozásom szerint híradástechnikus voltam és így a *Híradástechnikai Tudományos Egyesületben* is bő lehetőségem volt dolgozni (tíz évig a Kapcsolástechnikai Szakosztály elnöke voltam), mégis főleg az IMEKO-ban tevékenykedtem azért, mert láttam, hogy a távközlés területén nincs olyan nem-kormányközi szervezet, mint amilyennek az IMEKO készült, de ha lett volna, ott csak egy tagszervezet szerepével kellett volna megelégednem. Az IMEKO-ban viszont, mint a háromtagú Titkárság tagja, központi szerepet játszhattam.

Striker kezdeményezése éppen idejében jött: akkorra jutottak el az ipar és a műszaki tudományok arra a szintre, amelyen igény támadt informális, de már intézményes nemzetközi tapasztalatcsere lehetőségére. A II. Világháború idején már sok automata működött, a háború elősegítette az automatizálási ipar fejlődését, amely azután polgári alkalmazásokat keresett. Megalakult az *International Federation of Automatic Control (IFAC)*, nem jelentéktelen anyagi támogatással az ipar részéről. Hasonló volt a helyzet a mérés-technikával is, amely főleg a villamos mérések terjedésével kinőtt a mérleghitelesítés és a kötelező mértékrendszer kijelölésének szűk köréből. Érthető tehát, hogy legfontosabb támogatóink *Kolos Richárd*, a KGM műszeripari igazgatóság vezetője, majd miniszter-helyettes, valamint *Honti Péter*, az Országos Mérésügyi Hivatal elnökhelyettese voltak. Nagy hálával tartozunk *Tárczy-Hornoch Antal* professzor úrnak is azért, mert teljes tudományos tekintélyét felhasználta támogatásunkra.

Számunkra az IFAC minta is, ellenfél is volt. Ők ugyanis hatáskörüket a mérés-technikára is ki akarták terjeszteni, mondván, hogy a mérés az automatizálás első folyamata. Ezt azzal az érveléssel hátrítottuk el, hogy méréseket már az automatizálás előtt is végeztek, ma is számos esetben nem automatizálás céljára (pl. üzletek). A *metrológia* sem tartozik az automatizálás körébe, sőt hatóságilag szabályozott mérésügy is van. A mérés-technika már önálló tudomány.

Akkoriban még nem volt általános, hogy az előadások és az ügyintézés nyelve csak az angol. Az első kongresszusokon angol, francia, német és orosz nyelvek között kellett tolmácsokat megnyerni, de igen alapos szakmai felkészítésükre (*briefing*) volt szükség. Ez két napig tartott a kongresszus előtt, amikor a tolmácsok az előadások előzetesen tanulmányozott szövege alapján számos szakkifejezést tisztáztak. Ennek ellenére sem ment jól a tolmácsolás. Személyes tapasztalatom igazolta, hogy szakember tolmácsokra van szükség. Egy alkalommal az egyik német előadó előadásának csak rajzai voltak meg, a szöveg elveszett. A tolmácsok nem vállalták. Én ugrottam be tolmácsnak úgy, hogy a német a rajzok alapján előre elmagyarázta nekem az előadását, majd azt inkább konferáltam, mint szó szerint tolmácsoltam, kb. így: „... és visszacsatolás keletkezik azon a kondenzátoron keresztül, amire éppen most mutat”. A tolmácsok utólag azt mondták, hogy az én szövegemet könnyebb volt további nyelvekre fordítani. Később nemzetközi tolmácsszervezetet vettünk igénybe, majd az oroszok maguk hoztak tolmácsot. 1962 után már általánossá vált az angol nyelv, a tolmácsolás megszűnt.

Hasonló történt a hivatalos nyelvekkel is. *De Gaulle* idejében a franciát nem lehetett kihagyni (ez a románoknak is előnyös volt), a keletnémetek boldogok voltak, hogy az ő nyelvük is hivatalos lett (akkoriban ez a nemzetközi életben nem volt szokás), de munkanyelvként csak az angolt és oroszot használtuk, majd a moszkvai kongresszus után (1979) az angol maradt.

Az első időkben sokat jelentett, hogy az Egyesült Államokból az ottani tagszervezet képviselője, aki feltehetően az amerikai külügyminisztérium megbízottja is volt, egy kivándorolt orosz hercegi család sarja volt, ezért kitűnően tudott oroszul. *Toumanoff* és a szovjet küldött, *Arutjunov* professzor, akit Striker és Kolos a *Műegyetem Méréstechnikai Tanszéke* létrehozásának idejéből ismertek, a hivatalos tárgyalásokon kívül, például a Százéves étteremben elfogyasztott vacsora közben, egymás között beszéltek meg az Ideiglenes Nemzetközi Előkészítő Bizottság működési szabályzatának lényeges részeit. Ezután már nem volt nehéz a bizottság német és magyar tagjával a részletes szöveget megfogalmazni, amelyet az Előkészítő Bizottság elé terjesztettek. Ennek tagjai nem tudhattak az előzetes egyeztetés eredményéről. Ezt *Toumanoff* úgy oldotta meg, hogy mint aktuális elnök, a tagokat az országnevek fordított abc sorrendjében szólította hozzászólásra. Így először az angol abc végén lévő USA-beli és USSR-beli tagszervezet küldöttei beszéltek, amiből a többiek már értesülhettek az egyetértésről.

Külön jelentősége volt még annak is, hogy a javaslatot készítőket elfogadás után fáradságos, aprólékosan gondos munkával készítették el a szabályzat pontosan azonos értelmű fordítását a többi hivatalos nyelvre. Ennek az volt a jelentősége, hogy mindegyik tagszervezet és feletteseik nyugodtak lehettek abban, hogy a többi nyelven is ugyanazt vitték haza a küldöttek. Ez az eset szilárdította meg az Ideiglenes Nemzetközi Előkészítő Bizottságban képviselt egyesületek már jól alakuló kölcsönös bizalmát.

Striker ügyes taktikázásának köszönhetően a politika ennél jobban alig szólt bele az IMEKO életébe. Még 1958-ban a MTESZ segítségével elértük, hogy a magyar kormány rendszeres évi 100 000 Ft támogatást biztosított, ami a 80-as évekig tartott. Ez megnyugtatta a MTESZ-t és a nyugatiakat, hogy nem lesz költségük az IMEKO-val kapcsolatban, amit esetleg főnökeik felé nehéz lett volna megmagyarázni. (Később már be lehetett vezetni a tagdíjat.) A Főtanácsban és az egyre terebélyesedő nemzetközi IMEKO családban pedig kellemes, baráti légkör uralkodott, még a nagy nemzetközi válságok (karibi válság, 1968-ban a párizsi diáklázadás, majd Csehszlovákia megszállása, a vietnami és a közel-keleti háború, Afganisztán lerohanása) sem éreztették hatásukat az IMEKO munkájában. Hallgatólagos megállapodás alapján a kongresszusokat felváltva nyugati és keleti országban rendeztük. Ezzel a jelentkezők közül rendezésre kiválasztott ország számára presztízskérdéssé vált, hogy a soron következő IMEKO-t jól megrendezze (beleértve az anyagi fedezet előteremtését is). Ma erre már nincs szükség, mert a tagszervezetek tolonganak, hogy IMEKO világkongresszust rendezhessenek.

Striker nagy fontosságot tulajdonított annak, hogy a magyar előadók jól szerepeljenek. A MATE-n belül *IMEKO Magyar Nemzeti Bizottság*ot alakított, amely gondosan válogatta a bejelentett előadásokat. Ennek eredményeképpen a nemzetközi bíráló bizottság, amely néhány száz jelentkező közül csak kb. 150-et választhatott ki, a kiválogatott előadások nagy részét elfogadta. Ez azonban nem volt még minden. A Magyar Nemzeti Bizottság, melynek 15 évig helyettes, majd 5 évig vezetője voltam, próbaelőadásra hívta meg az előadókat, akik ez alkalommal következtetéseket vonhattak le a többi előadásból és jó tanácsokat kaptak saját előadásuk, az ábrák, előadásmódjuk stb. tekintetében is. Természetes, hogy az így felkészült előadókat a nyugatiak partnerként kezelték. A szakmai kapcsolatokon kívül sok barátság is kifejlődött. A műszaki bizottságok magyar tagjai az IMEKO titkárságon keresztül levelezhettek nyugati kollégáikkal. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy az IMEKO nagy lyuk legyen a vasfüggönyön.

Az a szabály, hogy csak társadalmi szakmai egyesületek, vagy ezek által alakított nemzeti bizottságok lehetnek tagok, az akkor még két Németország mérés technikusaikat arra készítette, hogy mérés technikai egyesületeket alakítsanak. Egyes fejlődő országokban is az IMEKO hatására alakult mérés technikai egyesület, másutt mérés technikai tanszékek alakultak.

Mulatságos alak volt a keletnémet egyesület ügyintézője, aki szervilizmusában maga akarta a

Nyugat-Berlin nemzetközi státuszáról szóló egyezményt végrehajtani. Ez ugyanis kimondta, hogy a Szövetségi Köztársaság nem telepíthet szövetségi intézményt Nyugat-Berlinbe. Szegey Vilmos császár erről még nem tudott, ezért jó régen az állami mérésügyi intézetet később Nyugat-Berlinbe került területen építette fel. Ez az intézet a háború után természetesen ott maradt és a Szövetségi Köztársaság intézménye lett. A szerencsétlen ügyintéző az akkori Leningrádban kifogásolta, hogy az NSZK delegátus egy Nyugat-Berlinben lévő szövetségi hivatal vezetője, holott a négyhatalmi egyezmény értelmében a Szövetségi Köztársaság nem telepíthetett szövetségi intézményt Nyugat-Berlinbe. Erre *Karibszkij* professzor, a szovjet tagszervezet elnöke bejelentette, hogy ő hívta meg az NSZK delegátust, aki tehát teljesen jogszerűen van jelen. A nevetségessé vált ügyintézőt azóta nem láttuk.

Érdekes megemlíteni, hogy Striker külföldön is nagy elismerésben részesült. Több egyesületben örökös taggá választották, így az angol *Institution of Measurement and Control*-ban, továbbá megkapta az *ISA*, az Egyesült Államok mérés-technikai egyesületének legmagasabb kitüntetését is. A Főtanács főtitkárnak folyamatosan újraválasztotta. Amikor egészségi állapota miatt erről a tiszteről lemondott, örökös tiszteletbeli elnökké és a tanácsadó bizottság vezetőjévé választották, természetesen az IMEKO legmagasabb kitüntetésének odaítélése után. Ragaszkodását végül azzal fejezte ki, hogy 1991-ben alapítványt tett, melynek kamataiból az IMEKO – pályázat alapján – tehetséges fiatal egyetemi oktatók részvételét támogatja rendezvényein. A *Striker-díjat* első ízben a múlt évben Torinóban rendezett IMEKO világkongresszuson az 1992-ben elhunyt lánglelkű alkotó felesége adta át.

Végezetül néhány adat a jelenről: az IMEKO főtitkára jelenleg is magyar (*dr. Kemény Tamás*), a titkárság továbbra is *Budapest*-en van. Tagszervezeteinek száma 34, mind az öt kontinensről. Kiszámították, hogy száz évenként kerülne ugyanarra a tagszervezetre a sor a háromévenkénti kongresszus megrendezésében. Ezért sűrítene: a következő kongresszus 1997-ben *Tamperében*, majd 1999-ben *Osakában* és 2000-ben *Bécsben* lesz. A 2003. évre *Ausztrália* jelentkezett.

A világszerte mutatkozó gazdasági nehézségek következtében megnehezült a rendezvényekre utazás. Ennek ellenére a kongresszusok átlagos létszáma 800 tudós és szakember. A nem kongresszusi években a műszaki bizottságok átlag 10 szimpóziumot vagy konferenciát rendeznek, átlag 100 résztvevővel. Az IMEKO tehát évente 1000 embert mozgat meg. A résztvevők 40 országból jönnek.

A *World Wide Web*-en 35 oldalon olvashatunk az IMEKO jelenéről és jövőjéről. URL: <http://www/>. Rövidesen a tagszervezetek anyagai hiperlinkeken is elérhetők lesznek...